

daugumas, gali susidaryti vaizdas, kad daugiau žodžių su laužtine priegaide pratimuose nėra, nors iš tikrųjų jų ten yra ne visai mažai. Todėl tokius dalykus gal būtų buvę naudinga kur nors paaiškinti.

Pora morfologijos pastabų. Atrodo, kalbant apie būsimąjį laiką (p. 153), būtų buvę ne pro šalį nurodyti, kad šio laiko dgs. II asm. šalia galūnės *-sit* (*darī-sit*) gana plačiai vartojama ir galūnė *-siet* (*darī-siet*).

Prie veiksmožodžių *dzīt* (p. 965) ir *virt* (p. 899) pasakyta, kad jų vartojamas tik III asmuo, o *šķist* (p. 652–653) ir *birzt* (p. 820) pateikta visa asmenavimo paradigma. Iš tikrųjų ir *šķist* bei *birzt* paprastai yra vartojamas tik III asmuo.

P. 1058 be reikalo pasakyta, kad forma *astoņpadsmītiem gadiem* yra visiškai neįprasta – nieko nepaprasto čia nėra.

Pagaliau stebina nepaprastas autorių pamėgimas žodžio *ubags* – pirmajame tome jis randamas vos ne kiekviename pratime, o kartais ir po kelis kartus tame pačiame, ir yra pavartotas keliasdešimt kartų. Kuo šis žodis nusipelnė tokio autorių dėmesio, visai neaišku.

Baigiant galima pasakyti, kad čia iškeltieji trūkumėliai – jų, aišku, yra ir daugiau – visai negali sumenkinti didžiulio autorių atlikto darbo.

J. Kabelka

Л а у ч ю т е Ю. А. Словарь балтизмов в славянских языках. – Л.: Наука, 1982. – 212 с.

Leksikos baltizmų slavų kalbose, kaip žinia, mažiau, negu leksikos slavizmų baltų kalbose. Jų ir tyrinėjimas, prasidėjęs kiek vėliau, ilgokai nebuvo labai intensyvus. Tik viename ypatingame tyrinėjimo bare buvo pasiekta tikrai įspūdingų rezultatų – istorikas Konstantinas Jablonskis, ilgus metus iš senosios Lietuvos nelietuviškai (daugiausia senąja baltarusių kalba ir lenkiškai) rašytų dokumentų (XIV–XVIII a.) rankiojęs lietuviškus žodžius, pagaliau sudarė ir paskelbė solidų rinkinį, apimantį apie

300 lituanizmų su tekstų ištraukomis (Jablonskis K. Lietuviški žodžiai senosios Lietuvos raštinių kalboje. I d. Tekstai. Kaunas, 1941). Pastarųjų poros dešimtmečių pagyvėjimą bene labiausiai bus lėmę du veiksniai: baltų kaimynystėje gyvenančių slavų (ypač baltarusių) tarminės leksikos suintensyvėjęs publikavimas ir baltarusių etimologijos žodyno rengimas. Dabar jau pasidarė būtina kritiškai peržiūrėti per gerą šimtmetį įvairiausioje literatūroje pasklidusius baltizmų sąrašus sąrašėlius ar tik atskirų slavų žodžių baltiškąsias etimologijas ir parengti bendrąjį slavų kalbų baltizmų sąvadą. To darbo kaip tik ir ėmėsi Jūratė Laučiūtė, žemaitė kalbininkė, baigusi lituanistiką Vilniaus universitete, toliau savo kvalifikacijas kėlusį aspirantūroje Leningrade ir likusį dirbti tenyškščiam Kalbotyros institute.

Recenzuojamoje knygoje atsiribojama tik-tai nuo tikrinių žodžių. Šiaip baltizmų terminas čia suprantamas pačia plačiaja reikšme: taip vadinami ne tik tiesiai iš baltų, bet ir per tarpininkus (pvz., Pabaltijo suomius) pasiskolinti žodžiai. Toks supratimas mažiau įprastas. Jį ir logiškai sunku pateisinti, kai čia pat greta, pavyzdžiui, germanų kilmės žodžiai, gauti per baltus, laikomi ne germanizmais, o irgi baltizmais. Platesnis traktavimas praktiškai, beje, baltizmų skaičių ne kažin kiek tepadidina ir šiaipjau žalingu dalyku nelaikytinas.

Ankstesnė literatūra darbe panaudota plačiai ir gana išsamiai. Kas ieškos informacijos apie kažkada jau liestus tikrus ar tariamus baltizmus, bemaž visada galės pasikliauti šia apibendrinamąja knyga. Tačiau paprastu kitų atpasakojimu nesitenkinama. Dažnai, pasinaudojant platesniais šaltiniais, pateikiama daugiau duomenų apie aiškinamąjį žodį (ypač rūpinamasi išryškinti jo geografiją), jeigu kur reikia, patikslinamas baltiškasis prototipas, domimasi, ar nėra skolinusios ir neslavų kalbos. Be to, prie jau anksčiau iškeltų baltizmų autorė prišlieja dar visą būrį tokių slavų kalbų žodžių, kuriuos ji pirmoji aiškina esant baltizmus.

Vietoje vieningo alfabetinio baltizmų žodyno knygoje pateikiama net dvidešimt (jeigu recenzentas neapsirikto skaičiuodamas) atskirų

žodynėlių. Pirmiausia kitų jau išaiškinti baltizmai surašyti pagal juos turinčias dabartines slavų kalbas ar kalbų grupes; pradedama nuo pažįstamų iš keturių ar daugiau kalbų, baigiama esančiais kurioje nors vienoje kalboje (taip atsiranda 14 žodynėlių). Po to eina tiksliai slavų rašto paminkluose randami baltizmai, iš pradžių – plačiau kalbininkų aiškinti, paskui, jau vėl suskirstyti pagal kalbas, – vien Jablonskio aptikti (iš viso 4 žodynėliai). Toliau, nebegrupuojant pagal kalbas, duodami dar du žodynėliai: savo rastų baltizmų ir – tai jau laikoma darbo priedu – tokių slavų žodžių, kurių baltiškumas nepakankamai įrodytas.

Sunku pasakyti, ko daugiau iš visos tos klasifikacijos – naudos ar žalos. Viename bendrame žodyne būtų kur kas paprasčiau rasti reikalingą žodį, nors ir tai tiesa, kad dabar gerokai gelbsti pabaigoje pridėtos žodžių rodyklės. Skolinio registravimas didesniame kalbų skaičiuje pats savaime dar nerodo nei tvirtesnio jo įsigalėjimo, nei juo labiau priklausymo senesniam skolinių sluoksniui. Formaliai, pavyzdžiui, lyg ir nėra klaidos sakyti, kad iš lie. *kerēpla* yra išriedėjęs trijų slavų kalbų (tris kalbas apimantis) baltizmas, bet juk čia svarbiau tai, kad jis nepriklauso nė vienos slavų kalbos bendrajai (ar bent kiek plačiau pažįstamai) leksikai, yra perdėm periferinis, pasitaikantis palietuvio bei pačios Lietuvos slavų šnektose, kurių atstovams iš dalies būdingas dvikalbiškumas (plg. Seinų le. *kierēpla*, *kirepla*, palietuvio br. *кярэ́пла*, *керэ́пла*, Lietuvos r. *кярэ́пла*), ir turėtų būti laikomas visai nesenu lituanizmu. Ne visada aišku, kad skirtingų slavų kalbų žodžiai, nors tikrai kilę iš to paties baltų žodžio, laikytini vienu ir tuo pačiu (tik keliose kalbose išplitusių) baltizmu – juk tai gali būti keli savarankiški skoliniai, gal net visai kitais laikais atsiradę (plg., viena, Lietuvos XVI–XVIII a. dokumentų br. *ушкур(ыс)*, le. *uszkur(ys)*, antra, dabartinių rusų šnektų Lietuvoje *ушкúрь*). Kartais kaip vienas keliose kalbose išplitęs baltizmas traktuojami visiškai skirtingi slavų žodžiai, kurių net iš to paties baltų žodžio neįmanoma kildinti. Dėl tokio tapatinimo vienoje iš tris kalbas apimančių baltizmų grupėje atsiduria,

pavyzdžiui, br. *гелиць*, le. *pagiela*, r. *ýгола* (nors iš nurodyto lie. *pagelà* gali būti tiksliai seiškių lenkų *pagiela*); iš kitos vietos dar galima priminti br. *моргомúты* ir le. *mirgać* tapatinimą bei kildinimą iš *mirgėti*. Vienas trikalbis žodynėlis – baltarusių, lenkų ir čekų kalbų – yra atsiradęs grynai dėl neapsižiūrėjimo. Jis išskirtas, remiantis vieninteliu skoliniu – br. *(a)тpáма*, *тpам*, le. *tram*, č. *trám* „(apatinė, atraminė) sija“. Tačiau, viena, tas žodis pažįstamas plačiau, dar plg. ukr. *тpям(ок)*, *тpам*, slov. *trám*, luž. a. *trama*, luž. ž. *trama*, *tram'*, antra, ir tai svarbiausia, jis nėra joks baltizmas ir neturi nieko bendra su lie. *atramà*, o yra atsiradęs, kaip jau seniai išaiškinta, iš vok. *Tram* (v. v. ž. *trāme*).

Nebuvo būtino reikalo nė „savo baltizmus“ pateikti skyrium nuo kitų, atskiru žodynėliu. Panašiuose darbuose – skolinių ar bendruosiuose etimologijos žodynuose – autoriai neturi tokio papročio savo originalius aiškinimus susidėti atskirai. Jeigu rašoma aiškiai, vis nurodant ankstesnę literatūrą (kaip tai daroma šiame darbe), ir be tokio specialaus atskyrimo gerai matyti, kas kam priklauso, ir prioriteto bei panašūs dalykai lieka nenukentėję. Savo ir kitų išaiškintų skolinių per griežtas atribojimas nepatogus ne tik skaitytojui (sunkiau rasti ieškomą žodį), bet ir pačiam autoriui – dėl informacijos stokos ar kitų priežasčių jis gali pasirodyti subjektyvus ir vėliau sukelti nereikalingų ginčų. Originalių pastabų ir net iš esmės naujų aiškinimų autorė ne vienoje vietoje pateikia ir prie tų žodžių, kurie įdėti į kurį kitą (pagal kalbas išskirtą) žodynėlį. Ar tik ne dėl griežto apsisprendimo sunkumų vienas kitas žodis yra atsidūręs dviejuose žodynėliuose (plg. baltiškumu įtariamus r. *лында́ть*, *лында* ir kitus jų giminaičius 31 ir 119 p.). Kartais skirtingai pasielgiama visiškai analogiškais atvejais. Rusų šiaurinių šnektų *pámka* „vienratis, karutis“ (kažkodėl paaiškinta „dviratis vežimas“) padėtas (129 p.) prie žodžių, kuriuos autorė pirmoji priskyrusi prie baltizmų. Kad r. *pámka* kilęs iš suomių, o suomių žodis – iš baltų (plg. lie. *rātas*), abu tie dalykai išaiškinti jau XIX a. pabaigoje. Tų tradicinių aiškinimų, pasiremmdama Fasmeriu ir

Frenkeliu, laikosi ir autorė. Nauja galėtų būti nebent tai, kad autorė, taikydama platesnį baltizmą supratimą, r. *пáмка* vadina tiesiog baltizmu. Tačiau tai veikiau tiktai terminų, o ne kitoniško kilmės aiškinimo dalykas. To paties rusų kampo ir panašaus likimo bei panašiai aiškinami žodžiai (*э)úжна* „elnio kinkymų vadelės“ (plg. lie. *šikšnà*), (*э)úвас* „elnias (dveigys patinas)“ (plg. pr. *sirwis* „stirna“), *лoх* „lašiša (po neršto)“ (plg. lie. *lāšis*) ir kt. visai nepretenzyngai sudėti kitur – į specifinių rusų kalbos baltizmų žodynėlį (87 t. p.). Skirtingą elgesį bene bus nulėmęs tas formalus dalykas, kad Fasmerio žodyne prie pastarųjų rusų žodžių nurodyti ne tik suomių prototipai, bet dar prirašyta, iš kur, iš kurių baltų žodžių toliau kildinami pačių suomių žodžiai, o prie *пáмка* – neprirašyta. Kad ne visada sekasi išvengti subjektyvumo, keliant žodį į „savo baltizmų“ žodynėlį, rodo ir daugiau pavyzdžių. Ne naujiena įtarimas, kad le. *drymblas* galėtų būti iš lie. *drimbla* (107 p.) bei *drimbl̃ys*, panašiai kaip ir le. *dryblas* iš lie. *driblā* (76 p.), žr. Kalbotyra 1958 I 219. Br. *кíну́и* „nagai“ (114 p.) lituanizmu jau yra laikęs Stankevičius, nurodydamas tą patį lie. *kibt̃i*, žr. *Калосьце* 1939 V 119 (nesiimant vertinti šio abejotino aiškinimo, galima tik priminti šalia dar esant br. *кéну́и* „t. p.“). Kad br. *лунáты* „su didelėmis, storomis lūpomis“ įmanoma dvejetainiai aiškinti, – arba laikyti pačių baltarusių vediniu iš lituanizmo *лúна*, arba kildinti iš lie. *lūpótas* (119 p.) – irgi jau anksčiau kalbėta, žr. *Baltistica* 1969 V 64 t. (nebūtų kenkę sykiu pateikti ir Tursko nurodytą fonetinį perdirbinį le. *lempaty*). 121 t. p. plačiai aiškinama, kad (b)r. *мýрза* „nusitėpėlis, murzius, žebrys, terlius“ (ir kiti artimi žodžiai) nėra lie. *mùrза* „kas išsitepęs, nesiprausęs, nevaleika“ (ir kt.) šaltinis, o, atvirkščiai, skolinimo iš baltų kalbų padarinys, ir tiktai pabaigoje užsimenama, kad papildomų argumentų prieš skolinimą iš slavų kalbų esąs pateikęs Urbutis (*Baltistica* 1972 VIII 210–212). Čia lieka truputį neaišku, kaip tas pilietis galėjo papildyti autorę, rašydamas visu dešimtmečiu anksčiau už ją. Kas kita dabar – jis jau galėtų, pavyzdžiui, papildydamas priminti, kad nurodytoje vietoje buvo kalbama

ne tik prieš skolinimą iš slavų, bet visai nedviprasmiškai ir apie atvirkščią skolinimo kryptį: „įsitikinusi, kad rytų baltuose leksinę grupę su *мурз-* sudaro paprasčiausi savo darbo žodžiai, o ne kokie atėjūnai iš kitur, atitinkamus slavų žodžius su tuo pačiu *мурз-* telieka, rodos, laikyti baltizmais. Be kita ko, tam pritaria slavų žodžių geografija – toks arealas kaip tik tipiškas nemažai grupei baltizmų“ (*Baltistica* 1972 VIII 212). Labai gali būti, kad autorė visai savarankiškai busėjusi prie tokios pat išvados, ir reikėtų tik džiaugtis atskirai brandintų nuomonių sutapimu. Tačiau nelemtas noras griežtai atriboti savo nustatytus baltizmus – žiaurus dalykas: jis reikalauja remtis objektyviu kriterijumi – savo ir tokių pat svetimų minčių paskelbimo chronologija. Net r. *пелѣд* (su variantais), nors autorė nė kiek neslepia, kad dėl šio žodžio kilmės jau seniai ginčijamasi ir kad jį baltizmu nesvyruodamas yra laikęs autoritetingiausio rusų kalbos etimologijos žodyno autorius Fasmeris, dedamas į šį žodynėlį (124 p.), ir tai daroma veikiausiai vien tuo pretekstu, kad kiti esą palikę nuošalyje kai kuriuos tarminius variantus, tarp jų tuos, kurie turi atsakančiam baltų žodžiui arčiausią reikšmę „pelų daržinė, peludė“. Atidžiau pasidairius po ankstesnę literatūrą, matyti, kad nė toks pasiteisinimas čia netinka (apie r. *пелѣдá* „pelų daržinė, peludė“ kaip baltizmą yra kalbėjęs, pavyzdžiui, Toporovas 1973 m.). Panašiai minėtam chronologijos kriterijui nusižengiama, parenkant vietą r. *шúкалка* „šikna; smirdalius“ (136 p.; artimai susijęs r. *шúкаты* „smirdėti“, tiesa, nesisavinamas – dedamas į bendrąjį rusų kalbos baltizmų žodynėlį 91 p.). Sudaromas klaidingas įspūdis, kad iš Būgos tik pats žodis paimtas, nors jo RR II 618 jau pasakyta, kad tą žodį galima įtarti esant lituanizmui; skirtumas tik tas, kad Būga buvo atsargesnis ir sykiu dar nurodė alternatyvinį aiškinimą, būtent, kad tai galėtų būti ir slavų vedinys iš jų pačių onomatopėjinio veiksmo žodžio, nes iš tiesų r. *шúкаты* „smirdėti“ vargiai galima atskirti nuo r. *шúкаты* „šnypšėti, švilpti, leisti garsą šš“ bei br. *шúкаць* „t. p.“

Ne taip jau būtina atskirą žodynėlį daryti ir iš tų žodžių, kurių baltiškumas esąs nepakankamai argumentuotas. Aiškinimo tikrumo laipsnį ne visada lengva nustatyti. Tad neuostabu, kad išvesti griežtą liniją tarp tikrųjų ir tariamųjų baltizmų nėra pasisekę. Viena, žodžių, kurių skyrimas prie baltizmų labai abejotinas ar net akivaizdžiai klaidingas, pasitaiko ir kituose (atseit, tikrųjų baltizmų) žodynėliuose. Antra, nepakankamai argumentuotųjų draugija irgi labai marga: vienų – tokių čia daugiausia – laikymas baltizmais iš tiesų yra aiškus apsirikimas, tačiau kiti nėra tokie beviltiški, ir jų baltiškumas galėtų būti svarstomas toliau. Autorė šiame žodynėlyje labai nekalbi, dažniausiai tenkinasi „baltiškųjų“ etimologizavimų striuku referavimu, nepasakydama, kuo jie negeri ir nenurodydama, ar tie žodžiai turi (ar galėtų turėti) patikimas „nebaltiškąsias“ etimologijas. O kol autorės požiūris į atskirus žodžius konkrečiau nežinomas, ir kritikams nėra kaip leistis dėl jų į diskusijas.

Paskiausiame žodynėlyje, o kartais ir kitose knygos vietose matant tokių žodžių, kurių kildinimas iš baltų kalbų labai abejotinas arba net akivaizdžiai klaidingas, pasidaro ne visai aišku, kuriuo principu vadovaudamasi autorė yra telkusi medžiagą savo knygai iš ankstesnės baltizmų tyrinėjimo literatūros. Čia galimas dvejopas pasirinkimas: arba liesti visus žodžius, nors kartą kieno nors įtartus esant iš baltų (tegu ir klaidingai – tai galima visada nurodyti), arba atsirinkti tik tuos, kurių baltiškumas patikimas ar bent įmanomas (toliau svarstytinas, kol kas visiškai neatmestinas). Pati autorė dėl žodžių atrankos bei darbo išsamumo niekur, rodos, nekalba, nors skaitytojui svarbu būtų tą dalyką žinoti. Sprendžiant iš to, kas yra ir ko nėra knygoje, veikiausiai reikėtų manyti, kad autorė nesiekė visiško išsamumo, nepamatuotai įtartus baltiškumu žodžius stengėsi atsijoti, o jei kas iš tokių ir pakliuvo, tai tik dėl reto sieto. Vadinasi, netikslinga būtų, vos tik radus praleistą kurį nors ankstesnės literatūros baltizmą, tuojau priekaištauti, kaltinti neišsa-

mumu – pirma dar reikia žiūrėti, ko vertas jo tas baltiškumas. Jeigu knygoje nematyti, pavyzdžiui, net pačios autorės anksčiau į baltizmus kėlto br. *сўбар* „pasturlakai“ (Baltistica 1970 VI 200), tai tikriausiai reikia aiškinti ne neapsižiūrėjimu, o atrankos principo taikymu. Tik tokių br. *блѣндаць* „bastytis, valkiotis be darbo“ bei *блѣнда* „bastūnas, šlaitas, valkata, slunkius“, pakartotinai svarstytų specialioje baltizmų literatūroje, praleidimas gal jau laikytinas šiočia tokia spragele: jų baltiškumas, tiesa, nėra absoliučiai tikras (kaip galimas šaltinis pirmiausia nurodomi latvių lituanizmai ar kuronizmai *blindētis* „bastytis, valkiotis, dykinėti“, *blinda* „bastūnas, slunkius“), tačiau vertas tolesnio svarstymo, ypač kad ir patys slavistai, kaip dabar matyti iš baltarusių kalbos etimologijos žodyno (ЭСБМ I 362 t.), šiems žodžiams kol kas neturi geresnio aiškinimo. Panašiai su br. *рѣдаль* (*рѣдали*, *арѣдали*) „dideli šienvežiai ratai“ praleidimu – visai įmanomas Suprūno aiškinimas (1973 m.), kad į šiaurės vakarų baltarusių šnektas šis žodis galėjo pakliūti per tarpininkus latvius (plg. la. *redele*, ppr. dgs. *redes*, *redeļi* „gardys“, *redelnieki* „gardiniai ratai“). Taip sprendžiant apie išsamumą, reikia pripažinti, kad daugiau ar mažiau patikimi baltizmai iš ankstesnės literatūros surankioti ir pateikti rūpestingai, beveik be praleidimų. Tiesa, vienu kitu baltizmams skirtu darbu visai nepasinaudota. Čia gal derėtų stabtelėti tiktai prie vieno ypatingesnio atvejo. Temai labai svarbi Turskos monografija apie lenkų kalbos plotų atsiradimą (XIX a.) Vilniaus krašte, kaip žinoma, nebuvo baigta 1939 m. spausdinti, tačiau išspausdintos pradžios (devynių pirmųjų lankų) šiek tiek egzempliorių yra šliškę, ir jais kartais jau būdavo pasiremiamas. Autorei betarpiškai pasinaudoti šiuo darbu, matyt, buvo sunku (jis naujai paskelbtas Lenkijoje tik 1982 m.), ir ji Turskos iškeltus lituanizmus pateikia iš Veržbovskio disertacijos. Veikiausiai dėl šios priežasties keletas Turskos lituanizmų visai nepakliuvo į knygą, pvz.: *balnajka* (|-ojka) ir *pašajka*

(/-ojka) (iš Turskos 132 p.), *biznis* ir *biznik* (129 p.), *maluga* (< lie. *moliūgas* 113 p.). Imant iš antrų rankų ir netikslumams lengviau atsirasti. Vietoj Turskos *burb'aklis* „burbeklis“ (131 p.) knygoje jau yra *burbaklis* (75 p.), vietoj *čikutka* / *čikut'ka* / *t'ikutka* / *t'ikut'ka* „vištelė“ (sykiu su vištų šaukiamuoju žodeliu *čika čika* / *t'ika t'ika*) (133 p.) yra *t'ikut'ka* / *cikucka* (85 p.), vietoj *žalajka* / *žalojka* „žaloji“ (133 p.) – *žalajka* / *žalojka* (86 p.). 47 p. (s.v. *кыз'а*) neva iš Turskos nurodomas *kuz-iucis* „kumeliukas“ tikriausiai yra ne vilniškių lenkų, o lietuvių tarminis žodis: Turska iš tiesų pateikia (133 p., 1 išn.) viln. le. *kuž'utka* „arkliukas“ (su *kuž'u kuž'u kuž'u*), o *kužūcis* (su *kužū kužū kužū*) jos tik palyginimui pacituotos (134 p.) iš Otrembskio Tverčiaus šnektos aprašo.

Labai girtinos autorės pastangos pasiimtą darbą atlikti kuo išsamiau ir suregistruoti visus tuo tarpu žinomus slavų kalbų baltizmus. Tiktai gaila, kad noras pateikti kuo daugiau baltizmų ne sykį yra vertęs atsisakyti bent kiek rimtesnės jų verifikacijos. Įsigilinti į tokios daugybės žodžių kilmės problemas, apsvarstyti visas jų aiškinimo išgales ir šiaip, žinoma, nėra spėru ir lengva. Knygoje yra gerokai žodžių, kurie baltizmais laikomi visai be pamato, kitų vėl baltiškumas teigiamas per daug kategoriškai. Iliustracijai – šiek tiek pavyzdžių.

Visai nematyti, kodėl br. trm. *азрцѣ* „*Grossularia reclinata* Mill.“ reikėtų kildinti iš lie. *āgrāstas* (*āgrostas*) „t.p.“ (97 p.). Sykiu su bendrinės kalbos *azp'c'm* ir kitais variantais (trm. *azp'c(m)* ir kt.) jis laikytinas polonizmu. Net dėl Lietuvos rusų šnektų nėra tikra, kad jų *азрацѣ*, *азрцѣ*, *язрацѣ* yra iš lietuvių kalbos (*azp'c't*, *azp'c*, pavyzdžiui, seniai žinomi ir iš rusų „kontinentinių“ tarmių).

Br. trm. (Gomelio) *адўлаваты* „išpamęs, išpurtes, sustorėjęs“ (53 t. p.), reikšme gerai sutikdamas su č. *odulý* „t.p.“, slov. *duliet'* „storėti, pampti, riebėti“, be to dar, pažįstamas ne palei Lietuvą, o visai priešingoje Baltarusijos pusėje, tikriausiai yra pačių

slavų žodis. Tik dėl palietuvio *адўлаваты* „sutrešęs, sudulėjęs; iškaršęs, silpnas, liguistas“, *дўлѣць* „be liepsnos degti, smilkti“ ir r. trm. *дўлѣць* „trešti, pūti (Smolensko sr.); smilkti (Oriolo sr.)“ galima svarstyti, ar čia nereikėtų įžiūrėti baltų įtakos ir kalbėti apie skolinimą ar gal bent semantinį poveikį, plg. lie. *dūlėti* (*dulėti*) „sausai pūti, trešti, trūnyti; smilkti; karšti, senti, silpti, menkėti“ ir kt.

Br. *аслā* ir le. *osla* (*oselka*) „galastuvas“ knygoje (97 t. p.) kildinami iš siaurai (pačioje pietinėje dzūkų tarmės dalyje) tepažįstamo lie. *aslā* „t. p.“, kuris toliau dar tapatinamas su lie. *aslā* „(molinis) trobos, klojimo ar krosnies grendymas“. Čia viskas aukštyn kojom apversta. Aiškus bendraslaviškas žodis (jį tokia pat reikšme turi ne tik baltarusiai su lenkais, bet dar ir rusai, slovakai, slovėnai ir kt.) – ne mūsų dzūkų dovana, jie patys visai neseniai su tuo žodžiu yra susipažinę iš gretimų slavų. Kalbėdama apie dviejų homonimų *aslā* skyrimą LKŽ, autorė nepasako, kuri to žodyno leidimą turi galvoje (iš sutrumpinimų paaiškinimo išeitų, kad LKŽ I – tai 1941 m. išėjęs I tomas, vadinasi, pirmojo leidimo). Skirtingos kilmės homonimai atsirado tiktai antrajame I tomo leidime (1968 m.), o pirmajame tebebuvo vienas dvireikšmis žodis, kaip to dabar norėtų autorė. Tačiau per ketvirtį amžiaus, kurie skiria tuos du leidimus, kilmės problema etimologų yra ne sykį svarstyta (paskiausiai *Baltistica* 1966 II 103 t.) ir reikalas skirti du žodžius *aslā* pasidaręs tiek aiškus, kad pageidavimas grįžti prie vieno žodžio koncepcijos šiandien jau laikytinas beviltišku anachronizmu.

Tai, kas pasakyta (52t. p.) dėl br. *амарыца* (ir abejotino tikrumo r. trm. *отарыца*), jo baltiškumą nepadaro patikimesnį, nesu silpnina nė Urbučio įtarimo, kad tai veikiau vedinys iš tiurkizmo br. *амара* (r., ukr. *отара*). Pastarąją nuomonę lyg labiau linę palaikyti ir baltarusių etimologijos žodyno autoriai, pateikę papildomų duomenų – nurodę br. trm. *отарыца* dar ir reikšme „nuotakos dalis“ bei „gyvuliai, duodami nuotakai į dalį“, t.p.

ukr. trm. *амаруца* „nuotakos dalis“ (ЭСБМ I 194). Vadinas, dabar aiškiai matyti, kad br. *amáryca* būdingas toks pat reikšmių dvejojimas, kaip ir pamatiniam žodžiui *amápa*: „banda, kaimenė“ – „žemės sklypas“ (ir tas dvejojimas tikriausiai eina iš tiurkų kalbų, plg. galimu šaltiniu nurodomą kazachų *otar* „avių banda; ganykla“). Kadangi tokios pat dvejosos semantikos buvo lituanizmas *бонда*, labai gali būti, kad tolesnę *amáryca* semantinę raidą kaip tik labiausiai lėmė dar didesnis suartėjimas su tuo lituanizmu (ir antrinis nutolimas nuo *amápa*). Čia galima nurodyti ir jau buvusių (pamatinio *amápa* turėtų) reikšmių specializaciją atsakančių *бонда* reikšmių pavyzdžiu („avių banda“ > „gyvuliai, duodami nuotakai į dalį“ pagal br. *бонда* „gyvuliai, galvijai, duodami nuotakai į dalį (dažniausiai karvė)“, ukr. *бонда* „nuotakos dalies karvė“; „ganykla, žemės sklypas“ > „samdininko užsisėtas žemės sklypas“ pagal br. *бонда* „samdininko ar sūnaus užsisėtas žemės sklypas“), ir analogišką naujų reikšmių atsiradimą („nuotakos dalis“ kaip ir br. *бонда* „t.p.“).

Svarstant br. *кибалка* „lankelis, ant kurio tekėjusios moterys uždėdavo kepuraitę (kyką)“, ukr. *кибáлка* „t.p.; kepuraitė (kykas)“, r. *кибáлка*, *кíбка* „t.p.“ kilmė (114 p.), netiksliai referuojama Būgos nuomonė dėl lie. *kiblas* (*kyblas*) „platus kaspinas ar popieriaus lankas aplink galvą moteriškių plaukams apsukti“: iš tiesų jis neabejoja, kad tai slavizmas, tik sakosi nežinąs slavų žodžio tolesnės kilmės. Nėra ji, rodos, paaiškėjusi nė dabar. Baltarusijoje, bent jau dabar, *кибалка*, matyt, yra retas žodis. Rusijoje *кибáлка* siekia Pavolgį. Jo kilmės ir reikėtų ieškoti rytuose. Labai gali būti, kad jis neatskirtinas nuo r. *кибúтка* „dengtas vežimas; ant lankų ištemptas odos ar audeklo apdangalas viršum vežimo; kilnojama trobelė, palapinė, jurta“, *кибумá* „puslankis ties didžiosios varžos (bučiaus) anga; (pavėsinės) lankas“, *кибúть* (sen.) „(šaunamasis) lankas“ (dėl šaltinio nurodoma totorių *kibit* „krautuvėlė, būdelė“ ir kt.). Br. *кибалка* (ir kt.) pradinė,

atraminė reikšmė kaip tik yra „lankas, lankelis“, dar plg. le. trm. *ki(m)balka*, *kibalek* „lazdyno ar ažuolo lankelis moterų plaukams apsukti, atstojantis šukas“ ir, iš kitos pusės, le. (sen.) *kibić* „moterų galvos apdangalo žvangulis“ (šalia „lankas“).

Sunku tikėti, ypač dėl reikšmės ir geografijos, kad pietų Baltarusijos tarmybė *кóкень* „(žmogaus) nagas“ būtų kilusi iš la. *kaķēns* „kačiukas“ ar kurio kito la. *kaķe* „katė“ ar *kaķis* „katinas“ vedinio (nedaug ką gelbsti tai, kad žodžiu *kaķis* latvių dailidės dar vadindavo tokį instrumentą linijoms rąstuose nubrėžti).

69 p. s.v. *кpумкаць* painiojami lituanizmai ir pačių slavų žodžiai. Vienas dalykas yra Palietuvio br. *кpумкáч*, su kuriuo kartu reikėtų minėti dar tikresnius skolinius Vilniaus krašto br. *кpумкáч* bei le. *krąkacz* [*kro-ŋkač*] „kranklys, varnas“ (šalia *krąkać* „krankti“). Visai kas kita – br. trm. *кpумкаць* „kurkti“ (iš kurio yra ir *кpумкáч* „varlė“), taip pat plačiau pažįstami (ir bendrinėje kalboje vartojami) br. *кpумкáч* „kranklys, varnas“: *кpумкаць* „krankti, kranksėti“, interj. *кpум* „krank, krankt“, nuo kurių neskirtini ir ukr. *кpумкáч* „kranklys, varnas“, *кpумкати* / *кpумчáти* / *кpáмкати* „krankti, kranksėti“. Dar plg. Turska 94t. (čia, kaip ir kitur, nurodomi jos 1939 m. spaudinio puslapiai).

Negalima įrodyti žodžių baltiškumo, remiantis vien jų pabaigos formaliu panašumu baltų kalboms pažįstamas priesagas. Tokio Rytų Baltarusijos *кpанелюткий* „mažiukas, nedidelis“ (115 p.) slaviškumui nė kiek nekenkia nei *-ют-*, nei *-ел'*, plg.: 1) br. *дpабнióткi* „smulkutis“, *пpасцióткi* „tiesutis“, *чысцióткi* „švarutėlis“ ir pan., 2) br. *кpóпель(ка)* „lašas (lašelis)“.

Už br. trm. *митыць* „maišyti, drumsti, trukdyti“ (dažnesnis yra *митыцьца* „laksyti, bruzdėti, zuiti, šmaižioti; nerimauti, rūpintis; raibti, tavaruoti, žilpti“), r. *митыць* ir kt. kildinimą iš la. *mits* (*mitus*) „mainymas“, sprendžiant iš knygos (55t. p.), turi atsakyti Fasmeris ir Karskis. Tačiau Fasmeris, nesisiskirdamas nuo kitų etimologų, tuos baltų

ir slavų žodžius iš tiesų laiko giminiškais. Karskis, tiesa, kadaise įtarė baltarusių veiksmažodį galint būti paimtą iš lietuvių kalbos, tačiau savo terastu (Kuršaičio žodyne) *mita* (*mitas*) „tokia tinklo dalis“ nė pats nebuvo patenkintas. Nesuprantamas nė ribojimasis baltarusių ir rusų žodžiais (bei dėjimas į tik toms dviem kalboms būdingų baltizmų žodynėlių): šalia nurodyto s.r. *мумысь* „pramaisomis, pakaitomis“ juk yra, pavyzdžiui, ne vien br. *мумысь*, bet dar ir ukr. *міумысь*, le. *mituś* (*mitus*), be to, artimą prieveiksmį pažįsta net pietų slavai.

Dėl r. *nyzá* „pūga“ baltiškumo Būgos nuomonė RR II 524 (klaidingai nurodyta 529) nėra tokia kategoriška, kaip gali pasirodyti iš jos pateikimo (90 p.). Be to, nederėtų visai nutylėti tų etimologų (tarp jų pirmiausia Fasmerio ir Frenkelio), kurie rusų žodį laiko senu veldiniu. Niekad nevalia palikti be dėmesio kitoniško aiškinimo, ypač vėlesnio už pasirinktąjį. Aiškinimo tikrumas nuo to nedidėja. Atvirksčiai, radę daugiau tokių spragų, gali kas imti su nepasitikėjimu žiūrėti į visą darbą, įtardamas autorių esant arba nepakankamai kompetentingą (nesusipažinusį su dalyko literatūra), arba neobjektyvų, šališką.

Br. *малакá*, le. *tloka* ir t.t. skolinimas iš baltų (lie. *talkà* ir t.t.) labai abejotinas (23 tt. p.), nes toks požiūris reikalauja atskirti ir laikyti kitos kilmės žodžiu pietų slavų atliepimus, kurių semantika, šiaip ar taip, ne tiek jau daug nutolusi nuo šiaurės slavų atliepinių, plg. blg. *малакá* „vakarotuvės, vakaronė, patalkys; talka (savanoriška pagalba kolektyviniame darbe); lažas“.

Daugiausia, žinoma, knygoje tokių žodžių, kurių baltiškumas arba visiškai tikras, ar bent galimas. Ankstesni abejojami baltizmai ne vienu atveju padaromi tikresni, pridėjus papildomų argumentų ar patikslinus spėjimą šaltinį. Vienur kitur, beje, aiškinimuose pasitaiko šiokių tokių apsirikimų ar net savotiškos atžangos. Atpasakojant rašytinių šaltinių žuvies pavadinimo br. *брыѹс* bei le. *bruiß* aiškinimą, klaidingai parašyta, kad baltarusių lytis laikoma paskolinta iš lie. *bruišis*,

o lenkų – iš pr.**bruisse* (*brunse*); jau iš fonetikos matyti, kad čia sukeistos kalbos, i Nepokupno, žinoma, buvo atvirksčiai pasakyta. Aiškinant le. (viln.) *dwulipis* (77 p.) ir (taip pat iš Lietuvos) *dwunit* (105 p.), kaip galimas šaltinis atitinkamai nurodomi lie. *dvulỹpis* ir *dvunỹtis*. Abejotina, kad tos lytys būtų tikri lietuvių kalbos faktai (bent jau LKŽ jų nepateikia). Jos ir nebūtinos atsakantiems lenkų žodžiams paaiškinti, kuriuos reikia laikyti pusiau vertiniais, pusiau skoliniais: skolinant pirmasis tų kompozitų sandas *dvi-* pakeistas le. *dwu-* (pirmąjį žodį taip jau yra aiškinusi Turska, dėl antrojo dar galima šiek tiek abejoti, ar jis nėra ištiesai lenkiškas, plg. le. trm. *nit* = br. *nim* = r. trm. *num* „nytis“). Reikia dar pridurti, kad s.v. *dwulipis* netiksliai paaiškinta ir lie. *dvilỹpis* sandara: antrasis jo sandas sutapatintas su bdv. *lipùs* „kibus“, nors iš tiesų yra iš vksm. *lipiti* „kibti“. Br. *дзякло* knygoje kildinamas iš mūsų istorikų vartojamo termino *dėkla*, kuris pats yra rekonstruotas iš sen. br. *дякло*, be to, dar palyginama su neologizmu *dėklė* „kuprinė“ ir visai kitos šeimos žodžiu *duoklė* (36 p.), nors šio lituanizmo šaltinį, dėl kurio praeityje ne sykį diskutuota, dabar jau galima ir būtina tiksliau nurodyti (žr. *Baltistica* 1969 V 55t.). Šalia br. trm. *кармаць* (45p.) tiksliau būtų nurodyti lie. *kartóti* ne jo bendrąja, o ta specializuotąja (žemdirbystės) reikšme, kuria jis buvo paskolintas – „antrą kartą arti, perarti (dirvą, pūdymą)“.

Šen bei ten klaidingai interpretuojami baltų kalbų žodžiai. Lie. *mįslė* (*mįslỹs*) nėra giminiškas su le. *myśl* (121 p.) – jų tik priesaga bendra. Tarp 122 p. suporuotų *niūrti* „niauktis“ ir *niūrzga* bei *niurzglūs* nėra (tiesioginės) sąsajos. La. *tvans* fonetiškai yra visai normalus žodis: jame nėra ko laukti *uo* (40p.), atsirandančio, kaip žinoma, tik iš tautosilabinio, o ne heterosilabinio *an*. Dar labiau pagadindama Skardžiaus nepakankamai tiksliai ir kiek prieštaringai išdėstyta žodžių *iñdas*, *priėdas* ir panašių darybos interpretaciją, autorė visai neįmanomai sako, kad dalelytė *-dė* / *-da* baltų kalbose kartais galėdavusi

prisijungti betarpiškai prie priešdėlio (124p.; į tokias kalbas leistis, tiesą sakant, nebuvo nė reikalo – svarstomojo r. *пеледа́* baltiškumas nuo to nepareina).

Pasitaiko ir kitoniškų trūkumėlių – tai literatūra ne taip nurodyta, tai žodis netiksliai pateiktas, tai dar kokia kita klaidelė, dažniausiai korektūrinio pobūdžio, įsivėlusį. Aiškinant br. *валáндауца*, r. *валáндать(ся)*, rašoma, jog tai „Отглагольное образование от балтизма *валанда* (см. соответствующую статью)“ (53p.). Žodžiui *валанда* skirto straipsnio knygoje, deja, nepasisekė rasti, o tuo pačiu ir galutinai įsitikinti, kad čia iš tikrųjų esama baltizmų (ir dar pastabėlė: jeigu tikrai norima pasakyti, kad *валáндать* padarytas iš daiktavardžio *валанда*, tai veiksmazodis tik dėl neapsižiūrėjimo čia pavadintas devarbaliniu, o ne (de)substantyvinu dariniu). 130p. cituojamas ЗССЯ – tai ne pats slavų kalbų etimologijos žodynas, kaip išeitų iš sutrumpinimų paaiškinimo (165p.), o tik to žodyno anksčiau (1963 m.) išleistas prospektas (sutrumpinimų sąrašė 164p. jis nurodytas kitaip: Трубочев 1963). Apie s. (b)r. *коумь* „kunigaikštis“ nei nurodytoje vietoje, nei kur kitur Urbutis nėra rašęs, todėl to žodžio straipsnyje (94p.) yra atsiradęs visai nepelnytai. Ir dar vienas kunigaikščio pavadinimas yra šiek tiek nukentėjęs: le. *kunigas* paaiškintas „литовский ксендз“ (80p.), nors vadinamajame Varšuvos žodyne, iš kur tas žodis cituojamas, jo reikšmė kitokia – „ksiąžė [ne „ksiądz“!] litewski“. Dėl kokio korektūrinio nesusipratimo gerokai yra sudarkytas straipsnis, skirtas viln. le. *maltnis* (80p.): po antraštinio žodžio einantis *mlokno* nėra koks jo variantas, kaip galima pagalvoti iš pateikimo pusjuodžiu šriftu, o veikiausiai iškreiptas reikšmės aiškinamasis žodis (le.) „tłokno“. Iš kirčio bei priegaidės žymėjimo klaidų galima nurodyti *lándyti* (119p.) vietoj *landýti*, *káulyti* (67p.) vietoj

kaūlyti, *milžimas* (81p.) vietoj *milžimas*, *žveigti* (109p.) vietoj *žveigtl*.

Laučiūtės darbas tai ir ligšiolinė pažangos apibendrinimas, ir tolesnis žlugimas į priekį slavų kalbų baltizmų tyrinėjimo būrė. Iš šios knygos jau galima susidaryti maždaug tikrą ir išsamų supratimą tiek apie baltizmų pobūdį, tiek ir jų skaičių slavų kalbose. Daugumas skolinių, kaip matyti, yra perdėm periferiniai žodžiai, pažįstami tikrai betarpiškoje baltų kaimynystėje esančiose šnektose. Jie paprastai neilgaamžiai ir dažnai gali būti suvokiami kaip dar nepakankamo naujosios kalbos mokėjimo ir nevisiško senosios (substratinės baltiškosios) atsikratymo rodiklis. Jų tyrinėjimas, susijęs su dvikalbystės, kalbos mainymo ir panašiomis problemomis, bene pirmiausia priklauso sociolingvistikai. Senesnių, didesniuose tarmių plotuose tvirtai įsigalėjusių, o kartais jau ir į bendrinės kalbos leksiką įeinančių baltizmų yra žymiai mažiau. Tik tokie baltizmai neabejotinai sudaro istorinės kalbotyros bei etimologijos tyrinėjimo objektą. Per pastaruosius dešimtmečius ypač smarkiai pasipildė pirmųjų (periferinių) skolinių sąrašai. Pagyvėjęs domėjimasis baltų kaimynystėje esančių slavų šnekėtų leksika ir ateityje leis konstatuoti vis naujų šios rūšies svetimybių. Daug kuklesnė senųjų baltizmų tyrinėjimo sparta. Ir ne vien todėl, kad jų slavų kalbose iš tiesų ne kažin kiek yra, bet ir dėl sunkesnio atpažinimo. Dėl pačių senųjų baltizmų, siekiančių slavų prokalbės laikus, kol kas apskritai reikia tenkintis sunkiai verifikuojamais spėliojimais. Senųjų baltizmų ryškinimas, šiaip ar taip, dar nėra baigtas, šioje srityje galima tikėtis baltistikai ir slavistikai ypač svarbių rezultatų. Laučiūtės knyga, reikia manyti, bus ir gera atrama, ir paskatinimas intensyviai ir vaisingam slavų kalbų baltizmų tyrinėjimui artimiausioje ateityje.

V. Urbutis